

Küçük Mecidiye Camii ve içinden bir görünüşü

nilmesinin sebebi, aynı padişahın hayratı arasında Büyük Mecidiye adıyla anılan Ortaköy Camii'nin de yer almasıdır. Avlu kapısı üstündeki, dönemin şairlerinden Ziver Bey (Paşa) tarafından yazılan dört satırlık manzum kitâbesinde, "... Yaptı sarayı nezdine bir câmi-i vâlâ ..." dediğine göre camiyi Sultan Abdülmecid, sarayının yakınında 1265'te (1849) inşa ettirmiştir. Pars Tuğlacı'ya göre cami mimar Nikoğos Balyan tarafından yapılmıştır. Ancak Nikoğos'un kardeşi olan Sarkis Balyan, 1857'de yayımlanan bir makalede Çırağan Camii'nin Garabed Balyan tarafından yapıldığını bildirmiştir. *İstanbul Ansiklopedisi*'nde "Nikoğos Balyan" maddesini yazan Kevork Pamukçıyan ise Çırağan Camii'nin mimarı olarak Nikoğos Balyan'ı gösterir. Bu durumda caminin Balyanlar'dan hangisi tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir.

Cami, bir yerleşim yerinin içinde olmadığına göre tam karşısında sahilde inşa edilmiş Çırağan Sarayı'nın bir eki olarak düşünülmüş olmalıdır. Sultan Abdülmecid burada, II. Mahmud'un yaptırmış olduğu eski Çırağan Sarayı'nın yerine şimdi otele dönüştürülmüş olan Çırağan Sarayı'nı yaptırmıştır. Arkadaki geniş koruluk bir bakıma sarayın has bahçesi durumunda olduğundan zafer takı biçiminde bir köprü ile bağlanmıştır. Bu sebeple caminin, Çırağan Sarayı hizmetlileriyle arkadaki korulukta II. Abdülhamid devrinde Yıldız Sarayı ve müştemilâtı kurulduktan sonra buradaki hizmetlilerce kullanıldığı tahmin edilebilir.

Küçük Mecidiye Camii basit kare planlı, üzeri kubbe ile örtülü bir mekândan ibarettir. Giriş tarafında bulunan son cemaat yerinin iki yanında bir kasr-ı hümayun vardır. Caminin genel görünümü klasik Türk mimarisine aykırı bir estetiğe sahiptir. En ilgi çekici tarafı minaresidir. Bu minarenin yuvarlak bir taş gövdeyi taşıyan şerefesi basit çıkmalara oturan sütunlu bir galeriyle sarılmıştır. Sütunların aralarındaki kemerler gotik üslubundadır. Sütunların üstünde bulunan bir sakıf bu şerefeyi korumaktadır. Minarenin kürsü kısmı dikkate değer bir özelliğe sahip değildir.

Ana mekân da caminin son cemaat yerinin üstünde ve yanlarında bulunan kasr-ı hümayun gibi devrin zevkine uygun nakışlarla bezenmiştir. Minber ve kürsü pembe renkte taşlardan işlenmiş, mihrap ise genel mimariye uygun olarak aynı üslûpta bezenmiştir. Yapının etrafını çevi-

Küçük
Mecidiye
Camii'nin
vaz
kürsüsü

ren bir avlu duvarı dışında ayrıca eki yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1312, s. 290; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 62-63; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk San'at Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 31-132, rs. 122; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965, II, 46; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul 1981, s. 196-198; Kevork Pamukçıyan, "Nikoğos Balyan", *İst.A*, IV, 2092-2093.

SEMAVİ EYİCE

KÜÇÜK MECMUA

1922-1923 yıllarında yayımlanan
haftalık fikir,
edebiyat ve siyaset dergisi.

Ziya Gökalp tarafından, iki yıllık Malta sürgünlüğü dönüşü İstanbul'da tutunamaması, Ankara'da ise o sırada gerekli ilgiyi bulamaması üzerine gittiği Diyarbakır'da, matbuat umum müdürü olan arkadaşı Ağaoğlu Ahmet vasıtasıyla Ankara hükümetinin tasvibi ve bir miktar maddî yardım alınarak çıkarılmıştır. Dergi hemen tamamen Ziya Gökalp'in eseri olarak şekillenmiş, imkânları sınırlı bir çevrede yayımlanmasına rağmen Gökalp'in olgunluk dönemi fikrî verimlerini ihtiva etmesiyle dikkatleri çekmiştir.

Dergide Ziya Gökalp dışında imzasına en çok rastlanan kişiler Ali Nüzhet (Gökşel) ve Binbaşı Hâlis Bey'dir. Gökalp'e yardımcı olan gençlerin başında gelen Ali Nüzhet şehirdeki sosyal ve kültürel faaliyetlerle ilgili haberler, kitap tanıtma yazıları ve hikâyeleriyle; Hâlis Bey ise "Kumuk İli" ve "Diyarbakır Âbidelerinden" başlıklı seri makaleleriyle yer almıştır. Çelik, Demir ve (***) imzalarını kullanan Albay Basri Bey daha çok "Kahramanlık Sayfaları" genel başlığı altında yayımladığı yazılarıyla, Ali Canip (Yöntem) bir, Yahya Saim (Ozanoğlu) üç şiiriyle görünmüş, ayrıca İhsan Hâmid (Tigrel), Hâmid Zülfü (Tigrel), Said Nazif (Ozankan), Recep Ferdi (o zamanki Diyarbakır Valisi Hüseyin Mazhar Bey), Mustafa İskender, Reşat Hayrettin, Cahide Vehbi, İbrahim Halil (Tüzün, Diyarbakır Hastahanesi bakteriyoloğu), Mustafa Şevki (Ekinci), Osman Recai (Ocak), Doktor Gafur Nüzhet ve kızı Nezihe Gafur, Harputlu Fethi, Çubukçuzade Mehmed Sıdkı (Akozan) gibi imzalar yazı ve şiirleriyle dergiyeye katılmışlardır.

Küçük Mecmua'da Ziya Gökalp'in sosyoloji, felsefe, Türk medeniyeti tarihi, li-

san, folklor ve günün meseleleri üzerine yazdığı çok sayıda makalesiyle (Ziya Gökalp, *Makaleler VII*, haz. M. Abdülhalûk Çay, Ankara 1982) derlediği masallar, çeşitli manzumeleri ve "Malazgirt Muharebesi" başlıklı manzum piyesi yayımlanmıştır. Gökalp dergide neşrettiği "İlme Doğru", "Dine Doğru", "Felsefeye Doğru", "İktisada Doğru", "Mefkûre Nedir?", "Felsefi Vasiyetler I, II, III", "Köy ve Şehir", "İngiliz Ahlâkı", "İngiliz Siyaseti", "Hilâfetin Hakiki Mahiyeti", "Millet Nedir?", "İktisadî İnkılâp İçin Nasıl Çalışmalıyız?", "Türklerde Aile Adları" ve diğer yazılarında millî değerleri, Yahya Kemal'in ifadesiyle "XX. yüzyıldaki telakkisiyle anlayıp benimsediği" ilmin usullerinden faydalanarak ele alıp ortaya çıkarma yolunu takip etmiştir. Yayımlanmaya başlanmasından itibaren Millî Mücadele'yi destekleyen dergide, ülkedeki siyasi gelişmelere paralel olarak yeni bir insan tipi ve toplum yapısı oluşturacak fikrî zemini hazırlayıcı çalışmalar da yapılmıştır.

Diyarbakır'dan İstanbul'da M. Fuad Köprülü'ye yazdığı mektubunda da belirttiği gibi (*Ziya Gökalp Külliyyatı II*, s. XXVI-XXVIII) Ziya Gökalp bu dönemde folklor ve etnografya çalışmalarına özel bir önem vermiş, etrafına topladığı gençlerin yar-

dımıyla bölgedeki aşiretlere dair yaptığı incelemelerin yanı sıra usulüne uygun olarak derlediği halk masallarıyla bu konu etrafında kaleme aldığı yazılarını yine burada neşretmiştir. Bunlar fazla bir yekün tutmasa da Türkiye'de derlenen halk masallarının ilk örnekleridir (Bayrı, XXVI [1942], s. 5-6), "Usullere Dair" genel başlığı altında yayımladığı "Halkiyat I: Masallar" yazısıyla Gökalp halk masallarının tesbit usulüne ana hatlarıyla işaret etmiştir. Ayrıca "Tarih İlim mi Yoksa Sanat mı?", "Tarihte Usul", "Tarih Usulünde Şahitler", "Tarih Usulünde An'aneler", "Tarih Usulünde Âbideler" ve "Vesikalar" adlı yazılarıyla tarih metodu konusunu Türkiye'de ilmî çalışma gündemine getirmiştir. Dergide bunların yanında, Ziya Gökalp'in öncülüğünde ve el-Cezîre Cephesi Kumandanı Cevad Paşa'nın (Çobanlı) desteğiyle Diyarbakır'da gerçekleştirilen önemli sosyal ve kültürel faaliyetlerle ilgili haber ve yorumlar, halk sağlığını ilgilendiren bazı konularla zafere haberlerine de yer verilmiştir.

Küçük Mecmua, şehrin tek matbaasında sınırlı teknik imkânlarla basılabildiğinden bozuk hurufat ve bazan kötü bir baskıyla çıkmasına rağmen devrin basın dünyası, aydınlar, devlet ve siyaset adam-

larınca ilgiyle karşılanmış, bir anda dikkatleri Diyarbakır'a ve oradan gelecek dergiye yöneltmiştir. İstanbul'da abonelere dağıtımı postahanedeki sansür tarafından yasaklanmasına rağmen Ziya Gökalp'in dergideki yazıları İstanbul'da bazı yayın organlarında iktibas edilmiştir (Fındıkoğlu, s. 2). Anadolu'daki gazeteler de bu dergideki yazılara, bilhassa Ziya Gökalp'in şiirlerine sayfalarında yer vermiştir (Coşar, s. 280-281).

Haftalık olmasına rağmen derginin yayın periyodu maddî imkânsızlıkların da etkisiyle zaman zaman aksamış, 5 Haziran 1922 - 5 Mart 1923 tarihleri arasında toplam otuz üç sayı yayımlanabilmiştir. Derginin birinci sayfasındaki yayın tarihlerinde ve kapaktaki sayı numaralandırmalarında bazı yanlışlıklar olmuş, 27 ve 28. sayıların kapakta 37 ve 38 olarak gösterilmesi, bir kaynakta derginin 38 sayı yayımlandığı kaydının yer almasına yol açmış, bu yanlış aynı kaynağı kullanan başka araştırmacılar tarafından da tekrarlanmıştır (Hasan Duman, s. 214). Adına uygun ölçülerde kitap ebadında, on altı veya yirmi sayfa olarak ve devrine göre sade bir Türkçe ile yayımlanan *Küçük Mecmua*, Ziya Gökalp'in Telif ve Tercüme Heyeti reisliği göreviyle Ankara'ya gitmesi üzerine kapanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Samet Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, İstanbul 1958, s. 15-17; *Ziya Gökalp Külliyyatı II: Limni ve Malta Mektupları* (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara 1965, s. XXVI-XXVIII; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, s. 584-604; Ömer Sami Coşar, *Millî Mücadele Basını*, İstanbul, ts., s. 277-281; Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, Ankara 1982, I, 161-192; a.mlf., *Anıtları ve Kitâbeleriyle Diyarbakır Tarihi*, Ankara 1990, II, 826-839; Hasan Duman, *Katalog*, s. 214; Mehmed Emin [Erişirgil], "Diyarbakır'da Ziya Gökalp Beyefendi'ye", *Dergâh*, III/33, İstanbul 1338/1922, s. 134-135; Yakup Kadri [Karaosmanoğlu], "Küçük Mecmua ve Ziya Gökalp", *İkdam*, sy. 9093, İstanbul 10 Temmuz 1338/1922; Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Ziya Gökalp'in Diyarbakır'daki Faaliyeti", *Tasvîr-i Efkâr*, İstanbul 14 Haziran 1941, s. 2; M. Halit Bayrı, "Ziya Gökalp ve Türk Folkloru", *TY*, XXVI (1942), s. 5-6; Ali Nüzhet Göksel, "Küçük Mecmua'ya Dair Hatıralar", *Doğru*, I/4 (1943), s. 8-9; a.mlf., "Ziya Gökalp'in Malta Dönüşü Çeşitli Faaliyetlerinden 'Gece Dersleri', 'Gençlik Derneği' ve 'Küçük Mecmua'", *Kara Âmid*, sy. 1, İstanbul 1956, s. 133-147; a.mlf., "Küçük Mecmua", *Yıllık: Gazetecilik Enstitüsü Dergisi*, sy. 1, İstanbul 1960, s. 36-37; Bilgây Esemenli, "Küçük Mecmua", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sy. 9, İstanbul 1982, s. 22-24; N. Sancar, "Küçük Mecmua", *TA*, XXII, 14; Nuri Akbayar, "Küçük Mecmua", *TDEA*, VI, 31.

Küçük Mecmua'nın ilk sayısının kapağı ve Ziya Gökalp'in "Çınarlatı" başlıklı sunuş yazısı

